

РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

О. В. Скидан, д. е. н.

Житомирський національний агроекологічний університет

Обґрунтовано необхідність державного регулювання та підтримки розвитку кооперативного руху в аграрному секторі економіки. Визначено концептуальні основи стратегічного розвитку національної системи сільськогосподарської кооперації, які базуються на виявлених особливостях, закономірностях і тенденціях її розвитку.

Постановка проблеми. Соціально-економічні процеси, які супроводжують розвиток ринкових відносин в Україні, вимагають наукового обґрунтування розробки нових моделей розвитку. В умовах посилення взаємодії складових вітчизняної економіки важливе місце належить відродженню кооперативного руху в аграрному секторі. Кооперативний рух, зорієнтований передусім на внутрішній ринок, забезпечення щоденного попиту і потреб широких верств населення, визнаний одним із важливих напрямів реалізації структурних змін в економіці України та формуванні її багатокладності, що потребує реалізації адекватної державної політики щодо його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування та розвитку кооперативного руху в аграрному секторі знайшла відображення у працях багатьох вітчизняних вчених. Зокрема, Абрамова І. В., Нечипоренко О. М., Швець Т. В. обґрунтували організаційно-економічні основи формування кооперативних підприємств в аграрному секторі економіки та їх державної підтримки [1; 7; 8]. Валентинов В. Л. визначив соціально-економічні передумови розвитку сільськогосподарської кооперації [2]. Питання ролі інформаційно-консультативного забезпечення у вирішенні проблем розвитку кооперативного руху висвітлено у працях Лобанова М. І., Тебенко В. М., Ожелевської Т. С. [5]. Ґрунтовне висвітлення проблеми теорії, методології та практики сільськогосподарської кооперації знайшли в дослідженнях Зіновчука В. В. [4].

Мета і методика дослідження. Метою дослідження є обґрунтування ключових напрямів державного регулювання і підтримки розвитку кооперативного руху в аграрному секторі економіки.

Методологічною основою дослідження є системно-синергетичний підхід до вивчення процесів, за допомогою якого проблеми розвитку кооперації розглядаються з позицій цілісності середовища її існування та

методів регулювання. Даний підхід дає можливість ідентифікувати проблеми розвитку кооперативного руху в аграрному секторі та на цій основі запропонувати концептуальні напрями їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Основними причинами низького рівня розвитку сільськогосподарської кооперації є, по-перше, загальні несприятливі умови ведення аграрного виробництва (низький рівень захисту внутрішнього ринку від субсидованого імпорту продовольства і сільськогосподарської сировини, недостатня державна підтримка сільського господарства, нерозвиненість матеріально-технічної бази ринкової інфраструктури АПК та ін.). По-друге, це прискорений розвиток за рахунок іноземних інвестицій акціонерних компаній, що спеціалізуються на перевезенні, зберіганні, переробці і продажу імпортного продовольства та сільськогосподарської сировини. Останні не зацікавлені у формуванні ефективної державної політики підтримки кооперативного руху на селі. По-третє, до стримування активного розвитку кооперації призвела недооцінка в процесі економічних реформ кооперативних форм господарської діяльності. Вся система переробних, постачальницьких, торговельних та обслуговуючих підприємств стала власністю приватних акціонерних компаній, що виключило можливість створення на їх основі споживчих кооперативів.

Не сприяє розвитку кооперації також психологічна неготовність селян до кооперування та недостатній рівень знань сільського населення щодо переваг кооперації, впевненість багатьох аграрних товаровиробників у можливості самостійного успішного виходу на ринки продовольства і матеріально-технічних ресурсів; слабкий рівень державної підтримки малих форм господарювання в АПК і сільськогосподарських кооперативів.

Темпи відродження кооперативів залежать від інституційних змін, які створюють передумови для дії законів ринкової економіки, сприяють гармонізації інтересів при взаємодії офіційних норм і неформальних обмежень та оптимізують співвідношення повноважень, прав, обов'язків та відповідальності потенційних членів кооперативів, пов'язаних з розпорядженням ними своєю власністю. Сутність проблеми полягає в тому, що більшість із законодавчих обмежень за економічною природою є частковою або повною передачею прав власності та повноважень щодо прийняття господарських рішень з управління майном. На весь період – від реєстрації кооперативу до початку повноцінного функціонування у його членів фактично виникає своєрідний «дефіцит повноважень» щодо розпорядження власністю, а це, в свою чергу, може призвести до втрати ними конкурентоздатності порівняно із суб'єктами

господарювання, які не є членами кооперативу. Звідси впливає головна регулююча функція держави – утворювати сприятливе інституційне середовище з урахуванням економічних інтересів і потреб потенційних суб'єктів кооперативних відносин [6, с. 22]. Однак, в ході реалізації економічних реформ внаслідок зниження рівня державної підтримки та регулювання аграрного сектора попередню інституційну систему практично зруйновано, а нова, яка б відповідала умовам та принципам ринкової економіки, до цього часу знаходиться на стадії формування.

Державне регулювання розвитку сільськогосподарської кооперації має бути передусім сконцентровано на питаннях її фінансово-кредитної підтримки, інформаційного, консультативного і методичного забезпечення діяльності кооперативів, підготовки кадрів. Державна фінансово-кредитна підтримка має включати, з одного боку, заходи щодо стимулювання розвитку малих форм господарювання, що сприятиме розширенню соціальної бази кооперації, з іншого – власне самих кооперативів. При цьому, проблема полягає як у необхідності виділення необхідних ресурсів, так і в удосконаленні механізму їх розподілу, що має включати заходи щодо розвитку на селі мережі кредитних кооперативів та інших мікрофінансових організацій (регіональних фондів підтримки малого підприємництва, фондів підтримки сільського розвитку та ін.).

Фінансово-кредитна підтримка кооперативів повинна включати фінансову допомогу новостворюваним кооперативам при здійсненні організаційних витрат; надання цільових довгострокових бюджетних кредитів і субсидій на будівництво та ремонт приміщень, придбання устаткування, транспортних засобів, поповнення оборотних коштів. Доцільним є створення Державного та регіональних фондів кредитних гарантій для сільськогосподарських кооперативів. Бюджетні ресурси на підтримку кооперації мають направлятися у вигляді субсидій в регіони і розподілятися при участі громадських організацій аграрних товаровиробників на конкурсній основі. При цьому, має враховуватися ефективність використання ресурсів. З активізацією коопераційних процесів, збільшенням кількості кооперативних підприємств та їх об'єднань виникла також необхідність утворення єдиного координаційного центру розбудови кооперативного руху в аграрному секторі економіки.

Перспективою кооперативного руху на селі є також розвиток інтеграційних процесів між обслуговуючими кооперативами та кредитними спілками. Маючи однакові ідеологічні й методологічні засади, ці організації співпрацюватимуть у подоланні дефіциту фінансових ресурсів для розвитку обслуговуючої кооперації, що

забезпечуватиме потрібний обіг коштів кредитних спілок, як цього вимагають інтереси вкладників [7, с. 11]. Розвиток такої інтеграції сприятиме розширенню обсягів інвестування аграрної сфери, що є однією з ключових передумов її ефективного функціонування.

При реалізації загальнодержавних та регіональних цільових програм підтримки та розвитку кооперації можуть бути задіяні різні механізми фінансування, як державні, так і позабюджетні. Державна підтримка може реалізовуватися шляхом виділення бюджетних субвенцій на формування стартового капіталу кооперативів, створення регіональних фондів гарантій і підтримки; виділення бюджетних субсидій на відшкодування відсоткових ставок за коротко- і довгостроковими позиками; створення гарантійних фондів, що передбачатимуть розподіл ризиків між загальнодержавними, регіональними державними органами та кооперативами; включення кооперативів у загальнодержавні та регіональні програми підтримки розвитку малого бізнесу. Залучення позабюджетних джерел фінансування може здійснюватися у вигляді короткострокового, адресного кредитування кооперативів, інвестування.

Однією з важливих передумов успішного розвитку кооперації на селі є заходи щодо забезпечення доступу кооперативів до ринку наукових, освітніх, консультативних послуг та інформації. Особлива роль при цьому відводиться інформаційно-консультаційним службам [5, с. 60]. Більшість аграрних підприємств позбавлена доступу до сучасних економічних знань та технологій виробництва і переробки сільськогосподарської продукції. Тому роль послуг таких служб, в яких зосереджуються кваліфіковані кадри та інформаційні ресурси щодо досвіду роботи господарств, досягнень науки в сфері аграрного виробництва тощо, важко переоцінити. Значну допомогу вони можуть надати господарствам, що працюють над створенням кооперативу, оскільки підприємства, як правило, не володіють повним спектром знань щодо сутності, принципів і механізму їх функціонування, порядку оформлення пакету статутних документів створюваної структури, складання бізнес-плану для одержання кредитів та інвестицій.

Ще одним напрямом активізації кооперативного руху є науковий підхід до організації освітньої роботи. Істотною рисою освітньої роботи в галузі кооперації є ціннісний підхід, який імпліцитно (неявно) завжди міститься в матеріалі, що викладається. Тому свідоме виявлення ціннісних аспектів та інтенсифікація їх в освітній діяльності може служити одним з чинників підвищення його ефективності. Науковим методом цієї інтенсифікації є висвітлення соціально-обумовленої природи кооперації, тобто соціальних передумов її виникнення і розвитку [2, с. 12].

Важливою проблемою, що потребує вирішення, є організація Державною службою статистики України постійних статистичних спостережень за розвитком кооперації в сільській місцевості, результатом яких має бути отримання всебічної інформації щодо господарської діяльності. При цьому, наукові організації та аграрні навчальні заклади мають проводити незалежний моніторинг розвитку кооперації.

Висновки. Формування кооперативних форм господарювання на селі є основою для подальшого розвитку інфраструктури аграрного ринку та відіграє виняткову роль у зміцненні економічного потенціалу, конкурентоздатності та соціального статусу аграрних товаровиробників, поліпшенні умов господарювання і створенні стимулів для збільшення товарної продукції. Проте, до цього часу її розвиток знаходиться на низькому рівні, основними причинами чого є недооцінка в процесі економічних реформ кооперативних форм господарської діяльності, загальні несприятливі умови ведення аграрного виробництва, психологічна неготовність селян до кооперування та недостатній рівень знань сільського населення щодо переваг кооперації, слабкий рівень державної підтримки таких форм господарювання. Розвиток кооперації, з огляду на сучасний її стан, потребує державної підтримки, зокрема у вигляді розробки і реалізації спеціальних державних програм, спрямованих на фінансово-кредитну підтримку, інформаційне, консультативне і методичне забезпечення діяльності кооперативів, підготовку висококваліфікованих кадрів.

Список використаних джерел

1. Абрамова І. В. Організаційно-економічний механізм державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / Державний вищий навчальний заклад «Державний агроєкологічний ун-т». – Житомир, 2006. – 20 с.
2. Валентинов В. Л. Соціально-економічні передумови розвитку сільськогосподарської кооперації: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / Ін-т аграр. економіки УААН. – К., 2000. – 19 с.
3. Гончаренко В. В. Кредитна кооперація: Форми економічної самопомогі сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) / В. В. Гончаренко. – К. : Глобус, 1998. – 325 с.
4. Зіновчук В. В. Сільськогосподарська кооперація: теорія, методологія, практика: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.07.02 / Інститут аграрної економіки УААН. – К., 2000. – 35 с.
5. Лобанов Н. И. Проблемы развития кооперативного движения в Украине и роль информационно-консультационных центров в их

решени / Н. И.Лобанов, В. Н.Тебенко, Т. С. Ожелевская // Культура народів Причорномор'я. – 1999. – № 6. – С. 58–61.

6. Могильний О. М. Організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрного виробництва у трансформаційний період: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.07.02 / Ін-т аграр. економіки УААН. – К., 2003. – 38 с.

7. Нечипоренко О. М. Організаційно-економічні аспекти формування кооперативних підприємств в аграрному секторі економіки: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Нац. аграр. ун-т. – К., 2004. – 21 с.

8. Швець Т. В. Формування і функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів при сільських громадах: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / Державний агроєкологічний університет. — Житомир, 2007. – 20 с.